

UDC: 355(497.11)''20''
DOI: 10.5937/pnb29-57932
Original scientific paper

The Policy of National Security
(Политика националне безбедности)
Year XVI vol. 29
No. 2/2025
pp. 1-23

Miloš Milenković*

*Institute for Strategic Research,
University of Defence, Belgrade, Republic of Serbia*

**ARMY AND MILITARY PROFESSION
IN CONTEMPORARY SOCIETY: A
CONTRIBUTION TO DEFINING THE
ANALYTICAL FRAMEWORK****
(Translation in *Extenso*)

Abstract

The social transformations defining contemporary, postmodern, or post-Cold War society have inevitably shaped the military – its organization, functions, role, and societal position. Global shifts from a bipolar to a unipolar and now multipolar geopolitical order demand the continuous evolution of national armed forces. This paper provides an overview of the broader context in which the modern military and military profession operate. It seeks to establish an analytical framework for examining their role and position in contemporary society as a research subject. The objective of this paper is to contribute not only in a hermeneutic (cognitive) sense but also in a methodological sense by developing an analytical framework based on six key factors: (1) the political system and legislative framework, (2) national culture and social values, (3) historical experience, (4) the economy and the level of technical and technological development (5) the quality of military education and training, and

---

* E-mail address: milos.milenkovic@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0003-1155-3797.

** The paper was written within the framework of the Institute for Strategic Research project “Military profession in Serbia in the modern security environment” (ИСИ/ДХ/3/24-26), financed by the Ministry of Defense of the Republic of Serbia.

(6) international military cooperation. Each factor is briefly explained, emphasizing its significance and specific characteristics. Through the appropriate selection and application of scientific methods, the proposed analytical framework aims to enable future research on the role and position of the military and the military profession in contemporary society to achieve the most comprehensive scientific understanding of the research subject.

Keywords: military, military profession, post-modern society, post-modern army, analytical framework.

INTRODUCTION

To systematically examine the role and place of the army and the military profession in society, it is necessary to define the analytical framework first, which should serve as a starting point for further research on this topic. Bearing in mind that we are speaking of a complex issue impacted by a series of different factors, the analytical framework offers a structural approach to gathering and interpreting data, guiding researchers towards the correct choice of indicators and scientific methods, which should ensure that the research has a transparent and predictable course. On the other hand, this enables an easier operational definition of the research subject, which in this concrete research is the social determinants of the military profession and, in a broader sense, the internal characteristics of the military organization.

The term “analytical framework” should be understood as a basic model or concept guiding researchers towards the correct approach to the organization and conduct of research. In other words, the analytical framework serves to “identify, categorize and organize those factors that are seen as most relevant for understanding a phenomenon” (McGinnis 2011, 167). Therefore, it can be said that the key reason why we should think of the analytical framework at all is that it helps with defining the problem, identifying key factors related to the research subject, and contributes to the creation of a more complete insight into the subject itself and the research process. Moreover, the analytical framework defines and eases data management related to the research subject. Managing data in this sense would imply the entire process, based on relevant scientific methods, starting from data collection, classification,

processing, and finally, presentation. This process aims to ultimately obtain the most complete picture of the research subject – in this case, the military profession, its place, and role in contemporary society.

Speaking of research in social sciences, to which this research also belongs, if we define a firmer structure with specific relations between some variables or indicators, we could speak of an analytical model instead of an analytical framework. For researching political phenomena, methodologists Milosavljević and Radosavljević suggest one “typical mental model of research subject”, which consists of six key factors that could also, in some variety, be a valuable model for reaching scientific cognition regarding this issue (Milosavljević and Radosavljević 2006, 74–88). By applying knowledge from the field of operational research, it is also possible to quantify certain social phenomena, thus making concluding somewhat easier. For now, this is only a qualitative analysis, where specific segments appear that can be expressed with quantitative indicators, but whose purpose is only to additionally strengthen the components of the qualitative description of categories defined with this analytical framework.

TRANSFORMATION OF THE MODERN INTO POSTMODERN ARMY AS A CONSEQUENCE OF THE CHANGE FROM MODERN TO POSTMODERN SOCIETY

Even though the postmodernism era in the philosophical and artistic sense starts way earlier, the second half of the 20th century, especially the period after the end of the Cold War, in a sociological sense, can be seen as the postmodern period, bearing in mind that social characteristics of this period are globalization, digitalization, individualization (fragmentation of identity) and skepticism towards “grand stories” (ideology, nationalism, etc.), which represent the negation or a difference from the modern period. The changes occurring in the post-Cold War period were reflected in all spheres of society in almost all countries. Due to numerous transformations that took place in the military sphere during that period, the term “postmodern”, hand-in-hand with the following nouns: military, army, war, etc., becomes quite appropriate and generally accepted, especially in Western terminology (Moskos et al. 2000; Bondy 2004; Kiszely 2009).

The globalization process became the main feature of this time, and liberal economy and technological advances, especially in information-communication systems, have led to different changes, not only in the internal structure of society but also in the global scene. Another significant characteristic of the postmodern society regarding this topic is the fact that it is the era during which the weakening of centralized forms of social organizations occurred. This carried along some consequences, reflecting the national security domain. Armed non-state actors often replaced regular armed forces of states or entered into conflict with them as one of the warring parties (Kaldor 2005; Kreveld 2010). Strong national states and markets retracted before the global and free market, dominated by multinational corporations, often with larger budgets than the states. Due to the ideal of an unhindered flow of goods, people, and capital, national borders do not hold the significance they once did, and their control, instead of the army, is usually taken up by specialized police units.

Quite helpful and interesting frameworks for viewing the overall social changes that occurred with the general reorganization of the industrial into a postindustrial or information society were provided by the Italian political scientist Giovanni Sartori, who contributed to researching democracy, as well as the Spanish sociologist Manuel Castells, through this theory of the network society. Sartori believed that the transformation of modern society into a postmodern one is reflected in the creation of “a society which holds rights”, that is, a society which seeks its rights and, at the same time, does not care that much for the duty and obligations. Such societies, in which the link between the law and duty does not exist anymore, create a special type of people, resembling “spoiled brats”, and thus, we cannot expect such people to be ready to give a sacrifice (Sartori 2001). As Srđan Starčević noticed, this negatively reflects on accepting military conscription and eventual participation in the state’s war efforts (Starčević 2024). This is in direct collision with the characteristics of modern society, based on a collectivist spirit and ideological and national values.

Similarly, Castells stresses that social structure based on networks, a characteristic of modern times, represents a highly dynamic and open system adjusted to social organization to “overcome space and waste time” (Kastels 2018, 644). Such changes resulted in a changed society that is not ready to make the sacrifice and drastically disturb its comfort. For such societies, only an “instant war” is acceptable, not including

regular citizens, but only professional soldiers, which is brief (and even instant) and which is “clean” in the sense that it is being carried on with highly-precise weapons, without grand destruction and civilian casualties (Kastels 2018, 627).

From a geopolitical perspective, in the beginning, the collapse of the bipolar international order led to a unipolar one, in which the only remaining superpower held global domination in the political, economic, and security spheres, the United States of America. The domination of the political West, led by the US, created a new reality in the international security arena, whose main feature was American interventionism (Ganzer 2018, 2021). Russia’s powerlessness and China’s restraint, as well as the developing countries following the political West, have led to the will and interest of Washington’s political and economic establishment, by force or will, being implemented in almost all meridians of the world.

Besides that, in the post-Cold War period, a change occurred in the perception of threats, which reflects the relations between the national armed forces and society. “After the Cold War, the security discourse became much wider, comprehensive, and elastic than before” (Ejdus 2024, 130). With the symbolic fall of the Berlin Wall, the fear that a major interstate conflict or a conflict of global proportions, such as World Wars One and Two, disappeared. This feeling especially reigned among the most developed countries of Europe and the EU Member States.¹ The fear of invasion by an enemy state, military bloc, or nuclear war replaced the fear of terrorist attacks, interstate tensions, and eventually conflicts, but relatively far from the countries of Europe (Tučić 2020, 48–49). This has led to a change in the vocabulary and terms previously used in military doctrines and the introduction of new terms which diminish the significance of an armed fight in war operations, such as “operations different from war”, “peace operations”, “maintaining stability and support operations”, etc. (Vuković 2024, 397). Because of that, in American military circles emerged a debate regarding which level of “operations that are not war” diminishes the “soldierly” abilities of national armed forces (Moskos 1998, 4–8).

The transition from modern to postmodern society did not necessarily condition the change from a modern to a postmodern army.

---

¹ Therefore, for example, in the European Security Strategy – “Secure Europe in a Better World” from 2003, the first sentence states as follows: “Europe was never so advanced, so secure, or so free. Violence from the first half of the 20th century gave way to a period of peace and stability, unprecedented in European history” (Janković 2006, 3).

Military and wars in the contemporary era were inextricably linked to the idea of the nation-state. The modern period is based on the state-centric approach to security, in which the only reference object of security is the state, which will transform in the period of postmodernism (Štrbac et al. 2013). This is the period from Napoleon's wars and then on, implying the existence of big national armies and the dominant role of rulers and holders of state power who make decisions on war and peace (see Klauzevic 1939; Žomini 1938). The format of the army from the times of modern was a combination of conscript and professional staff, in which the soldiers and a part of the lower ranks were conscripted into the general military service, referring to the male population of military age, while a segment of the non-commissioned officer and predominantly officer staff were from the professional staff. This army is "oriented towards war by its mission, of male composition and ethos, differentiated by structure and culture of the civil society" (Moskos et al. 1999, 1). It was precisely this separation of the military from civil society, of which even Carl von Clausewitz spoke, that represented one of the most significant features of the members of the military profession, thus making them a special segment of society.

Contrary to that, the postmodern army is going through a process of weakening the firm links with the nation-state, and thus, its fundamental form shifts towards "volunteer forces". Abandoning the concept of general conscription happened as a consequence of the rejection of war as an option and citizens resistance to the call of the state to a final sacrifice, which became clear after the inglorious outcomes the great powers bore in the wars waged in Algeria, Vietnam, Afghanistan (Kastels 2018, 625–627). The peak of the professionalization process and abandoning the principle of involuntary military service happened at the end of the nineties of the last century and at the beginning of the 2000s. Contrary to some earlier periods, when state security directly depended on the ability to fast and massively mobilize military servicemen and deploy large military formations, the postmodern army relies on smaller, well-trained and highly mobile units, equipped with contemporary and expensive war techniques, made up of professional staff. "The quantity is compensated by quality, not only in the personal army staff content but also the equipment of war techniques given to it" (Mirković 2007, 234). As the perception of security threats changed, the response to the state to them changed, leading to a change in structure and the size of the national armies.

What is characteristic of this new, postmodern army is the latest mission, which is multipurpose, implying that, besides the traditional role referring to the defense of the state from external threats, some new roles appear as well, in which the military force is used in almost “civilian purposes”. Therefore, it is not that unusual anymore to use the soldiers to help the civilian government in crises (which emerged as a consequence of natural disasters, technological accidents, terrorism, etc.), or to engage military personnel in different and numerous missions worldwide, whether under the UN umbrella or in some other format. The military ethos is not as belligerent as it was in modern warfare; men are not the only members of the military machine anymore, since women have joined them as well. Some see this as a breakdown of this warrior ethos, bringing the military in line with other professions accessible equally to men and women even earlier. Besides that, the military as an organization has become more open to civil society, and thus the military profession as well. The barracks fences are not the “impermeable walls” anymore, hiding the biggest “state secrets”, but various military objects have become accessible to civilians as well, and it became possible to organize the most diverse manifestations, often attracting media attention, in them (Moskos et al. 1999).

THE MOVE FROM UNIPOLARITY TO MULTIPOLARITY AND THE NEW NEED FOR TRANSFORMATION OF THE NATIONAL ARMY

The new shift of the international order, from unipolarity to multipolarity, conditions the latest changes in the national army’s role, organization, and size, and the tasks put before it. The first more serious indication of the end of unipolarity happened in 2008 with the military intervention of Russia in Georgia. The war in Ukraine, the conflict in the Middle East afterwards as well, and especially military interventions of Israel in the Gaza Strip, Yemen, and Lebanon, brought the topic of war conflicts back into the focus of interest of the world public. “It has become clear once again that, even though not the only one, the use of military force remains a significant tool in international politics” (Milenković i dr. 2025, 102). This also means that many countries, despite decades of neglect, will have to commit once again to the reaffirmation of the status of the army and military profession in society.

Moreover, other indicators, which are not directly linked with war events and those from the political and economic spheres, show that yesterday's sole superpower, the United States of America, has serious challengers. In the first line is China, which is succeeding in transforming its accelerated economic growth and increasing economic significance into political influence. At the same time, China is, in parallel, working on strengthening military capacities, thus becoming the most serious challenger to America in the Pacific region and globally (Pejić 2024). To China and Russia, which are still basing their rivalry with the states of the political West on military power and energy sources, we should add the rest of the BRICS member states and the Middle Eastern countries (Petrović 2010). Despite being an ally to the US on many issues, the European Union persistently attempts to position itself as an independent global economic and political actor. However, its deep dependence on the US military personnel does not permit it to fulfill the complete political autonomy towards which it strives (Štrbac i dr. 2015, 17–24).

With the conflicts in Ukraine and the Middle East, whose durations and scopes surpassed all initial expectations, the topic of war returned once again to the political agenda, and on a very high level. The fear of war on a larger scale, and not only conventional but nuclear, became a reality. Harsh and hyperrealistic images from the battlefield, as well as numerous analyses by various experts, impose on all countries of the world, and not only the ones that are direct or indirect actors in those conflicts, the need to question the force of their armies and the defense capacities of the state. The technological advance that occurred and which was never faster or bigger provides some new dynamics to the contemporary conflicts. The mass use of high-precision and unmanned weapons, in the first line, including drones of most different uses, brings dramatic changes to the method of waging wars, which necessarily reflects on the mere organization of the armed forces as well. The application of artificial intelligence in data collection and processing, as well as the target selection and decision-making processes, represents a novelty that will become the main feature of future wars.

Besides that, the current wars bring back once more to the scene the mass use of artillery and armor combat systems. This opens numerous questions for the states that have in the previous period, conducted transformations of national armed forces, which, as a rule, implied a reduction of the unit strength, both in terms of people and military equipment. First, are the numbers of contemporary arms, military

equipment, and munition reserves available to the armies sufficient for larger-scale wars? Second, given that most states shifted from conscription or combined personnel to a thoroughly professional army composition, whether the states have adequate trained citizens who, as a reserve force, can fill the war units if needed?

The responses to these two questions point that the new transformation of the national armed forces, in the organizational sense, will represent a “step back”, that is, the return to the old ways, which probably implies much more numerous armies than today which, besides professional members, contain conscribed persons, who can be counted in as a trained reserve. It is estimated that reinstating conscription will not be easy at all. Starčević also warns of the difficulties that will accompany the reintroduction of military conscription due to realistic expectations that the multipolar world will be a “world of military competition”, saying: “States that can convince their citizens that the threat to the country’s freedom is real will introduce this obligation, although it will be a lighter form of obligation than the one that was in force in the last century. The countries that have suspended involuntary military service and want to reinstate it without convincing their citizens of the reality of the threat will face clear resentment from their citizens” (Starčević 2024, 12). In parallel with this process, it can be expected that the military industry will have much more work in the following period.

SOCIAL DETERMINANTS AS ELEMENTS OF THE ANALYTICAL FRAMEWORK FOR CONSIDERING THE ARMY AND MILITARY PROFESSION IN CONTEMPORARY SOCIETY

The previous lines presented the image of contemporary society in the security context and how its transformation from the modern into the postmodern era reflected on the army and its need for adjustment. However, understanding the global social context is still insufficient to properly understand the place and role of the army and the military profession in contemporary society. Therefore, among the main determinants of the army and the military profession recognized by the author of this paper, which we can deem to be the elements of the analytical framework, are as follows: (1) political system and legal framework, (2) national culture and social values, (3) historical experience, (4) economy and the level of technical-technological development, (5) quality of military education

and training and (6) international military cooperation. This is, by all means, a conditional division which is not final and depends on the temporal era and the region examined.

The political system and legal framework represent one of the fundamental factors in determining a society's army and military profession. The Constitution, as the highest legal act and the law, chooses the place and role of the military in the state system by clearly defining its purpose and tasks. The Constitution and laws prescribe who commands the army in times of war and peace, with what power, and conditions for performing military service is performed, and the rights and obligations of military personnel. Lower legal acts, various rules and instructions, starting with the Service Rules onwards, regulate in more detail the functioning of the army organization, the rules of using force, methods of engaging units, training, discipline, career advancement, and the like. However, considering different regulations by their hierarchy and fields is necessary, but not sufficient, to understand the proper place and role of the army and military profession in society.

A step further would be to consider the manner and extent of application of these regulations in practice, for which it is necessary to understand the political and social context reflected in the political system and political culture of the given society. The differences between states regarding political systems are recognized by "how the government, institutions, and relationships that govern and are created in political actions and processes are organized and regulated" (Pešić 2018, 24). The political system indicates the positions, significance, and relations among key political actors and institutions, as well as the power relations of the holders of political power in a state. Whether we are speaking of a country with a democratic or autocratic governing method, a republic or a monarchy, a presidential or parliamentary political system, whether the right wing or left wing oriented political parties are in power, etc., will indeed affect the position and significance of the army and members of the military profession.

Security and defense are significant functions of politics and the political system. Therefore, the state must possess adequate resources of power, knowledge, and ability to use these resources to fulfil national interests and goals (Blagojević 2018, 45–52). The function of defense must be institutionalized to be effective and efficient (Malinovski 1970, 137). In other words, the function of defense implies an organization in which the roles of the members of the community are clearly defined,

material means (equipment) are defined and secured, and in which tradition plays a significant role. The chief holders of the function of defense are the national armed forces.

Analyzing the political system shows the relationship between the army, political elites, and civil society, representing the backbone of civil-military relations (Todorčić 2004, 7–15). Contemporary democratic standards imply professional actions of the army by its constitutional role and outside the influence of politicians and political parties (Hantington 2004). In this relationship, it is essential to consider whether and to which extent the army is “politicized”, bearing in mind that “a politicized army either appoints its leaders to the governing positions in the states or is being manipulated by the leaders of a certain political option” (Starčević 2011, 254). On the other hand, the interference of politics in military affairs disrupts the cohesion of the society and the army itself, one of whose main characteristics is monism.² Determining the nature of civil-military relations is especially visible through the influence of politics on expert military issues, such as army organization, doctrine, equipping, career advancement, etc.

National culture and social values are of essential importance for understanding different occurrences and processes, and for a proper understanding of the work of institutions and the behavior of prominent individuals and societies. When presenting his book *Theory of Culture*, Đuro Šušnjić said that culture is “a view of the world, not only as it was and is today, but as it could be and as it should be”, and that from culture “emerge calls for consents and uprisings” (Šušnjić 2015). According to his perception, understanding a society’s specific culture makes it impossible to comprehend its fate. Given that we cannot speak of a culture outside the community and the society, national culture is the core and the imprint of a demos/nation. According to Benedict Anderson, nationalism is a product of culture and emerges through identification with other nation members (Neš 2006, 86). Invoking the need to protect the (endangered)

---

² As a feature of the army, monism means that the army is one and unique. This implies that there is only one army, and not more, in the state, and it is unique because it is subordinate to a single authority and acts synchronously and in accordance with a unique idea to achieve a specific task/goal. “The society can be stable whether the supreme command is entrusted to a separate or collective body, but this stability will be called into question if there are several armed organizations subordinate to different, mutually independent commanders, or if, in addition to the constitutionally designated supreme command authority, someone else claims the supreme command. In such cases, there is a high possibility of civil wars and coups d’état breaking out” (Starčević 2022, 227).

people, their national identity, territory, etc., additionally strengthens the position and significance of the army and military profession in society.

Looking at the national culture and social values this community nurtures, the attitude of citizens towards freedom and the duty to defend it with arms, if needed, is also visible. This further influences the acceptance of community members to participate in training for military duties through different models of military service. In social communities within which there is a general military obligation for men of a certain age, being conscripted implies some form of initiation through which young men transit from “boyhood” to “manhood”, which is sometimes even accompanied by a sort of popular celebration (Kovačević 1986). This popular tradition and customs form confirms the place and significance of the army and the military profession.

In the analysis of national culture, it is useful to consider in more detail its two sub-types, political culture and strategic culture, which can be even more closely related to the topic. Political culture is closely linked with the notion of a political system and implies society’s relation to political institutions and values. According to Dragan Simeunović, “political cultures are significantly shaped by social and historical circumstances, the geopolitical position of the society, the size of the state and nation, etc” (Simeunović 2022, 262). Political symbols through which, among other things, political culture manifests and which can be perceived and experienced emotionally, are closely linked with the dominant ideology in the society. Suppose political symbols emphasizing the libertarian tradition of the people are additionally supported by national myths and state ceremonies. In that case, the army and its members are more valued as guarantors of freedom and independence.

On the other hand, strategic culture, as part of national culture, is closely linked with political culture. “Created as an amalgam of history, geopolitics, possibilities, and the value system, strategic culture can be presented in the most general sense as a set of dominant attitudes and behavior patterns” (Blagojević 2019, 176). It explains the attitudes of the most significant social actors, primarily political and military elites, towards force and the use of force (Milenković 2019, 52). Through these relations, the status of the army factor in society can also be seen. Societies in which military interests, ideas, and customs prevail over all others are called militarized societies, and this practice is called militarism. Militarism can be understood as a value system in which the military

mentality, warrior virtues, and tradition are particularly emphasized and glorified, but also as “a military ideology which is the foundation of the subjective political activity of the military oligarchy” (Krstić 1993, 663). In such societies, the military as an institution and the military elites have a privileged, often even formally dominant position, compared to the civilian structures. Examples of such practice are Germany and Japan in the first half of the 20th century. On the value scale, this positions militarism as the opposite of democracy, due to which it is perceived as a negative social phenomenon (Dreze 2000).

Historical experience is an element without which it is difficult to perceive the proper role of the army and military profession in society, because we cannot understand the present without an appropriate understanding of the past. Thus, we cannot reliably predict the future. It should be acknowledged that most modern nations were created in conditions of war, conflict, and competition with other peoples and nations. This process dominantly took place in the 19th century, when the ideas of nationalism took root in the world. The historical experience in this context should be perceived through the role of the national armed forces in creating the state and through the fight for its preservation. If, throughout history, the army was the institution on which depended the destined survival of the state itself, and often even the biological and identity preservation of the people, then the position of the army in the given society would be more dominant in comparison to other actors.

Moreover, it has been observed that decisions in contemporary times are often made on the foundation of agreement with the actions from the past (Marsh and Stoker 2005, 76). This, by all means, also refers to the decision on the ab(use) of the army for fulfilling various political goals, whether it be the fight or maintaining the wished and acceptable peace, preservation or change of the internal social, economic, and political order. Based on the example of coup d'état, research shows that the possibility of its occurrence is significantly higher if it has previously occurred in the history of the given state (Simeunović 1991, 57). Such and similar “political engagements” can provide the military and its members, in one historical moment, with a special (privileged) social status, which can become a burden in the future.

Economy and the level of technical-technological development. What is completely evident is that the level of the economic power of a state influences the size and quality of the army. To examine the significance of the army and the military factor in a society, it is necessary

to monitor the level of financial allocations from the state budget for defense purposes.³ Besides the indicator reflected in absolute values, another significant indicator is the level of allocations concerning the total GDP expressed in percentages. By following this indicator for a more extended period, it is possible to notice the change of priorities of a government, which also implies the change in the position of the army and military profession in society. To make this analysis more complete, the budgetary allocations should be analyzed through the expenditure structure, based on which it would be clear what the operating, investment, and personnel costs are (North Atlantic Treaty Organisation [NATO] 2024; Stojković i dr. 2024).

Although personnel costs are not the only thing that counts, they reliably reflect the status of members of the military profession on the social ladder.⁴ In this sense, it is essential to consider the level and growth of personal income and the relationship between income and living standard during a specific period (market basket, inflation, etc.). Through the application of specific statistical methods, the relationship between the state's allocations for the personal income of the military personnel and the quality of life can be examined through the purchasing power parameter, which is a more realistic indicator than the amount of income itself. In addition, a comparative analysis of the current military budgets of relevant countries, neighboring countries, and countries with similar geopolitical positions and problems is also functional. Determining trends in these elements can also be a relatively reliable method of predicting significant occurrences and processes in the security field, which will determine the status of the army and the military profession shortly.

It is estimated that the new technical-technological advancement, primarily the information revolution, which is already reflected mainly on different means of military equipment, will impact the army organization

---

³ State allocations for military needs have a dual effect on economy and state development. Some empirical research stresses the conclusion that of the total military expenditure of the state, "one-third contributes to development, while two-thirds are unproductive investments, which only burden the economy and slow down its development" (Mirković 2007, 225).

⁴ To illustrate, the example of an army commander from the distant past shows the connection between the amount of received pay and the social status: "According to a salary list from the times of the rule of the Sargonid dynasty (2296–2105 BC), the highest income from the state treasury was received by the army commander, followed by the prime minister, the supreme judge, the deputy minister, the minister of the court and the palace usher" (Korać 2013, 28).

and method of unit engagement as well. The use of autonomous weapons is not a question of the future anymore. The new armament race is reflected precisely in the possession of armed autonomous systems and systems based on artificial intelligence (Šar 2020). What also represents a novelty when compared to the Cold War period are the units for conducting various types of operations in cyberspace, and for the most potent countries of the world, the cosmic warfare units. Such technical-technological advancement will reflect differently on the social position of the army and the military profession. It is natural to expect modern armies equipped with contemporary weapons and equipment to enjoy greater prestige.

Quality of military education and training should ensure that the army receives officers and soldiers capable and willing to defend and uphold the state, its citizens, and the values of the community. Only such members of the military professions can enjoy the respect of the community and colleagues from other armies, whether it be the allies or the adversaries. Investing in the education and training of military personnel is of first-class national significance. Knowledge and training for quick and proper reactions in crises create trust and a sense of security among the citizens. Constant changes in the security environment require continuous and lifelong learning and development. The fundamental characteristic is that today, more than before, the military profession asks for training and preparation for the “unpredictable”. By recognizing such trends, a group of American experts, even in the 1980s, developed proposals for improving modern military education, which they called the shift “from modern to postmodern (military) education” (Moskos 1998, 4–5).

Modern trends in globalization and the development of new technologies impose different demands on the process of military education and training. The main goal is to establish a training system that enables fast, simple, and efficient knowledge acquisition while reducing costs compared to traditional methods. To achieve this, modern armies use four chief training methods: distance learning, analysis of previous experience through the lessons-learned concepts, establishment of standard operational procedures, and learning through simulations (Vulić 2016). Quality education of an officer must integrate general academic knowledge, military skills, and strategic thinking, which will, during real combat operations, ensure success in achieving the set goals (Hornstra et al. 2024). The higher the quality of military education and training and the more in line with the standards of the most modern

armies in the world, the more respected the position of the army and the military profession in society will be.

International military cooperation is a segment that most definitely contributes to the reputation of the national army, not only among the partner armies and states but also on the internal level. The level of international military cooperation measures the trust and respect an army enjoys. Various alliances and partnerships can contribute to this. Due to the need for interoperability, membership in international military organizations, as well as bilateral defense agreements, influences the army's standards and procedures, thus making it better, more capable, and more ready to bear the contemporary challenges, risks, and threats to security. International cooperation is fulfilled through participation in peace operations and joint exercises with other armies. The army and its members, by participating in peace operations under the mandate of the United Nations or the European Union, acquire precious experience, build mutual trust with partners, and contribute to the reputation of the military and the state they represent (Vukadinović and Milenković 2024). A similar effect is achieved through participation in multinational exercises as well. Quality education, exquisite training, and high morale are prerequisites for a professional attitude towards military obligations and tasks, creating a positive image of the members of the army and the country they come from. Armies that exhibit the aforementioned virtues tend to be desirable partners and can expect a better position within their society.

CONCLUDING REMARKS

Every significant social change, whether on geopolitical, economic, technical-technological, or internal political plan, reflects on the army and the military profession. No matter the different eras and changes that occurred during them, the fundamental purpose of the military always remains the same – to create or preserve “acceptable peace” (Stanar 2021). As it usually happens, in times of peace, its purpose is not always clear enough to the citizens, who allocate significant financial resources through the state budget. In times of crisis, especially in war, when the army and its members become the primary protectors of the citizens' lives, identity, property, and the fundamental values of a society, this understanding is quite different. The responsibility for a right and equally clear understanding of the purpose, but also the role and significance

of the army, not only in times of peace but in times of distress as well, lies on all social elites, both civilian and military ones, and especially holders of political power.

The post-Cold War period, perceived in this paper as the postmodern period, was marked by social changes that call for faster adjustment due to its dynamic nature. Even though the war between sovereign states was never completely ruled out as a possibility, it was believed that after the fall of the “Iron Curtain”, such a scenario was not so sure, especially not on European soil. Reality has refuted such expectations. Metaphorically speaking, Yoshihiro Francis Fukuyama’s bestseller *The End of History and the Last Man* from 1992 was replaced in 2008 by Robert Kagan’s *The Return of History and the End of Dreams* (Fukuyama 1992; Kagan 2008). Hardly predictable and constant changes in all spheres have become the reality and, in fact, the only predictable thing.

The analytical framework offered in this paper should enable a better understanding of the place and role of the army and military profession in contemporary society. As such, it can be a good starting point for future research. What is entirely sure is that the need will mark the future of the army and military profession for fast adjustment to dynamic technological, geopolitical, and other social changes. The development of artificial intelligence and autonomous combat systems has already begun to transform the way military operations are conducted. However, the need for military personnel to possess digital skills and constantly improve their technical knowledge in applying new technologies must not be allowed to diminish the importance of knowledge in social sciences. Without social sciences, it is impossible to understand the context and purpose and develop critical thinking, especially considering that contemporary and future security challenges surpass the traditional frameworks of warfare. The Military Academy of the University of Defense in Belgrade, which celebrates its 175th anniversary this year, has the mission of integrating knowledge from various scientific fields of importance for defense while following modern trends, which creates an assumption that the future officers will be able to fulfil even the most complex tasks set before them successfully.

REFERENCES

- Blagojević, Srđan. 2018. *Politički sistem*. Beograd: MC Odbrana.
- Blagojević, Veljko. 2019. „Strateška kultura i nacionalna bezbednost.” *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 70 (170): 163–178. DOI: 10.2298/ZMSDN1970163B.
- Bondy, Harry. 2004. “Postmodernism and the Source of Military Strength in the Anglo West.” *Armed Forces & Society* 31 (1): 31–61.
- Dreze, Jean. 2000. “Militarism, development and democracy.” *Economic and Political Weekly* 35 (14): 1171–1183.
- Ejdus, Filip. 2024. *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori, nivoi*. Beograd: Fakultet političkih nauka i CLIO.
- Fukuyama, Francis. 1992. *The end of history and the last man*. New York: Free Press.
- Ganzer, Danijele. 2018. *Protivzakoniti ratovi: Kako zemlje NATO podrivaju Ujedinjene nacije*. Beograd: Laguna.
- Ganzer, Danijele. 2021. *Imperija SAD: Beskrupolozna svetska sila*. Beograd: Laguna.
- Hantington, Semjuel P. 2004. *Vojnik i država: teorija i politika civilno-vojnih odnosa*. Beograd: CSES, FPN i Diplomatska akademija.
- Hornstra, Steven P. A., Steven J. Durning, Jaap A. Hoogenboezem, and Walther N. K. A. van Mook [Hornstra et al.]. 2024. “Closing the gap between skills training and academic education at a military academy: An integrated instructional design model.” *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology* 12 (1): 1–14. DOI: 10.32919/uesit.2024.01.01.
- Janković, Pavle. prir. 2006. *Evropska strategija bezbednosti: Bezbedna Evropa u boljem svetlu*. Beograd: ISAC fond.
- Kagan, Robert. 2008. *The return of history and the end of dreams*. New York: Alfred A. Knopf.
- Kaldor, Meri. 2005. *Novi i stari ratovi – organizovano nasilje u globalizovanoj eri*. Beograd: Časopis Beogradski krug.
- Kastels, Manuel. 2018. *Uspón umreženog društva: Informaciono doba. Ekonomija, društvo, kultura*. Beograd: Službeni glasnik.
- Kiszely, John. 2009. “Postmodern challenges for modern warriors.” *Army History* 71: 19–33.
- Klauzevic, Karl fon. 1939. *O ratu*. Beograd: Geca Kon.
- Korać, Srđan. 2013. „Etička dimenzija javne uprave.” Doktorska disertacija. Univerzitet u Beograd: Fakultet političkih nauka.

- Kovačević, Ivan. 1986. „Odlazak u vojsku.” *Etnološke sveske* VII (1): 64–70.
- Krevelde, Martin Van. 2010. *Transformacija rata*. Beograd: Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti.
- Krstić, Zoran. 1993. „Militarizam.” U *Enciklopedija političke kulture*, ur. Milan Matić, 663–668. Beograd: Savremena administracija.
- Marsh, David, i Gerry Stoker. 2005. *Teorije i metode u političkoj znanosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- McGinnis, Michael D. 2011. “An introduction to IAD and the language of the Ostrom Workshop: A simple guide to a complex framework.” *The Policy Studies Journal* 39 (1): 169–184.
- Milenković, Miloš, Dejan Vuletić, Anita Pešić, Dragan Bojanić, i Anđelija Đukić [Milenković i dr.]. 2025. *Fizionomija savremenih oružanih sukoba*. Beograd: Institut za strategijska istraživanja.
- Milenković, Miloš. R. 2019. „Prilog određenju političkih činilaca strateške kulture.” *Vojno delo* 71 (8): 52–72. DOI: 10.5937/vojdela1908052M.
- Malinovski, Bronislav. 1970. *Naučna teorija kulture*. Beograd: Savremena administracija.
- Milosavljević, Slavoljub, i Ivan Radosavljević. 2008. *Osnovi metodologije političkih nauka*, četvrto izdanje. Beograd: Službeni glasnik.
- Mirković, Todor. 2007. *Naoružavanje i razvoj*. Beograd: Evropski centar za mir i razvoj (ECPD) Univerziteta za mir Ujedinjenih Nacija.
- Moskos, Charles. 1998. “The American Soldier after the Cold War: Towards a PostModern Military?” *U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences*. Last accessed April 10, 2024. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA354194.pdf>.
- Moskos, Charles C., John Allen Williams, and David R. Segal. 1999. “Armed Forces after the Cold War.” In *The Postmodern Military – Armed Forces after the Cold War*, eds. by Charles C. Moskos, John Allen Williams and David R. Segal, 1–13. New York: Oxford University Press.
- Moskos, Charles. C., John Allen Williams, and David R. Segal. 2000. *The postmodern military: Armed forces after the Cold War*. Oxford: University Press.
- Neš, Kejt, 2006. *Savremena politička sociologija: Globalizacija, politika i moć*. Beograd: Službeni glasnik.
- North Atlantic Treaty Organisation [NATO]. 2024. “Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2024).” *North Atlantic Treaty Organisation*. Poslednji pristup 10. April 2024. <https://www>.

- nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/6/pdf/240617-def-exp-2024-en.pdf.
- Pejić, Igor. 2024. „Strategija unutrašnjeg uravnotežavanja: razvoj kineskih oružanih snaga i promene u opažanju kineske pretnje od strane Sjedinjenih Američkih Država posle 2011. godine.” Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu: Fakultet političkih nauka.
- Pešić, Zoran. 2011. *Politički sistem*. Niš: VŠSS za krimanilistiku i bezbednost.
- Petrović, Dragan. 2010. *Ka multipolarnom svetskom poretku*. Beograd: Pešić i sinovi i Centar za razvoj međunarodne saradnje.
- Sartori, Đovani. 2001. *Demokratija – šta je to?* Podgorica: CID.
- Simeunović, Dragan. 2022. *Politika kao umetnost iluzije*. Novi Sad: Prometej, Matica Srpska i Centar za kulturne integracije.
- Simeunović, Dragan. 1991. *Državni udar ili revolucija*. Beograd: Simtrade.
- Stanar, Dragan. 2021. „Mir kao svrha vojske.” *Vojno delo* 73 (3): 36–47. DOI: 10.5937/vojdelo2103036S.
- Starčević, Srđan. 2011. „Samokontrola kao vid demokratske civilne kontrole vojske.” *Vojno delo* 63 (1): 242–255.
- Starčević, Srđan. 2022. *Sociologija*. Beograd: MC Odbrana.
- Starčević, Srđan. 2024. „Povratak obaveznog služenja vojnog roka u Evropi – društveni determinizam i perspektive.” *Politika nacionalne bezbednosti* 15 (26): 11–26. DOI: 10.5937/pnb26-50140.
- Stojković, Dejan, Dušan Mrdak, Boris Stojković, Brankica Potkonjak Lukić, Đorđe Petrović, i Marko Golubović, [Stojković i dr.], prir. 2024. *Bela knjiga odbrane Republike Srbije*. Beograd: MC Odbrana.
- Šar, Pol. 2020. *Vojska bez vojnika: Autonomno oružje i budućnost ratovanja*. Beograd: Laguna.
- Štrbac, Katarina, Miloš Milenković, i Milan Milutinović. 2013. “Transformation or Suppression of the State-centric Security Approach.” *Compendium from the Security Forum Cracow 2012*: 290–300.
- Štrbac, Katarina, Stanislav Stojanović, Milovan Subotić, Branislav Milosavljević, Veljko Blagojević, Miloš Milenković, i Jasminka Simić, [Štrbac i dr.]. 2015. *Strategijsko-bezbednosni trendovi u Jugoistočnoj Evropi do 2020. godine*. Beograd: MC Odbrana.
- Šušnjić, Đuro. 2015. *Teorija kulture*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Todorić, Slobodan. 2004. *Civilno-vojni odnosi*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.

- Tučić, Boris. 2020. „Ključni institucionalni akteri evropske bezbjednosti – stanje i izazovi.” *Žurnal za bezb(j)ednost i kriminalistiku* 2 (2): 37–52. DOI: 10.5937/zurbezkrim2002037T.
- Vukadinović, Marija, i Miloš Milenković. 2024. „Vojna profesija u Srbiji kroz prizmu međunarodne vojne saradnje u savremenom geopolitičkom kontekstu.” U *Međunarodne integracije kao instrument geopolitike*, ur. Zoran Milošević i Dajana Lazarević, 105–126. Beograd: Institut za političke studije. DOI: 10.18485/ips_integr_geopol.2024.ch9.
- Vuković, Nebojša. 2024. *Sukob niskog intenziteta: Evolucija, karakter i kriptoživot jedne doktrine*. Beograd: MC Odbrana.
- Vulić, Ana. 2016. „Uticaj globalizacije na obrazovanje u vojsci.” *Vojno delo* 68 (6): 136–163. DOI: 10.5937/vojdelo1606136V.
- Žomini, Anri de. 1938. *Pregled ratne veštine*. Beograd: Geca Kon.

Милош Миленковић*

*Институт за стратегијска истраживања, Универзитет
одбране, Београд, Република Србија*

**ВОЈСКА И ВОЈНА ПРОФЕСИЈА
У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ:
ПРИЛОГ ДЕФИНИСАЊУ
АНАЛИТИЧКОГ ОКВИРА****

Резиме

Друштвене промене карактеристичне за савремено, постмодерно или ти постхладноратовско друштво нужно су се рефлектовале на војску, њену организацију, задатке, улогу и положај у друштву. Глобална кретања од биполарног, преко униполарног, ка мултиполарном геополитичком поретку намећу потребу за сталном трансформацијом националних оружаних снага. Поред давања прегледа једног општег контекста у коме се савремена војска и војна професија налазе, рад представља покушај дефинисања аналитичког оквира на основу кога се може сагледати место и улога војске и војне професије у савременом друштву, као предмету истраживања. Циљ рада је да се поред доприноса у херменеутичком (сазнајном) смислу, пружи допринос и у методолошком смислу, кроз развој аналитичког оквира за разматрање предмета истраживања кроз шест чинилаца: (1) политички систем и законодавни оквир, (2) национална култура и друштвене вредности, (3) историјско искуство, (4) економија и техничко-технолошки ниво развијености друштва, (5) квалитет војног образовања и обуке и (6) међународна војна сарадња. Сваки чинилац је укратко образложен уз указивање на његов значај и специфичности. Правилним одабиром и применом научних метода, овај понуђени аналитички оквир треба да обезбеди да се у неким будућим истраживањима места и улоге војске и војне професије у

* Имејл адреса: milos.milenkovic@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0003-1155-3797.

** Рад је написан у оквиру пројекта Института за стратегијска истраживања „Војна професија у Србији у савременом безбедносном окружењу” (ИСИ/ДХ/3/24-26), који финансира Министарство одбране Р. Србије.

савременом друштву дође до што обухватнијег научног сазнања о предмету истраживања.

Кључне речи: војска, војна професија, постмодерно друштво, постмодерна армија, аналитички оквир.

· This paper was received on April 1st, 2025, and accepted for publication at the Editorial Board meeting on May 14, 2025.

Милош Миленковић*

*Институт за стратегијска истраживања,
Универзитет одбране, Београд, Република Србија*

ВОЈСКА И ВОЈНА ПРОФЕСИЈА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ: ПРИЛОГ ДЕФИНИСАЊУ АНАЛИТИЧКОГ ОКВИРА**

Сажетак

Друштвене промене карактеристичне за савремено, постмодерно илити постхладноратовско друштво нужно су се рефлектовале на војску, њену организацију, задатке, улогу и положај у друштву. Глобална кретања од биполарног, преко униполарног, ка мултиполарном геополитичком поретку намећу потребу за сталном трансформацијом националних оружаних снага. Поред давања прегледа једног општег контекста у коме се савремена војска и војна професија налазе, рад представља покушај дефинисања аналитичког оквира на основу кога се може сагледати место и улога војске и војне професије у савременом друштву, као предмету истраживања. Циљ рада је да се поред доприноса у херменеутичком (сазнајном) смислу, пружи допринос и у методолошком смислу, кроз развој аналитичког оквира за разматрање предмета истраживања кроз шест чинилаца: (1) политички систем и законодавни оквир, (2) национална култура и друштвене вредности, (3) историјско искуство, (4) економија и техничко-технолошки ниво развијености друштва, (5) квалитет

* Имејл адреса: milos.milenkovic@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0003-1155-3797.

** Рад је написан у оквиру пројекта Института за стратегијска истраживања „Војна професија у Србији у савременом безбедносном окружењу” (ИСИ/ДХ/3/24-26), који финансира Министарство одбране Р. Србије.

војног образовања и обуке и (6) међународна војна сарадња. Сваки чинилац је укратко образложен уз указивање на његов значај и специфичности. Правилним одабиром и применом научних метода, овај понуђени аналитички оквир треба да обезбеди да се у неким будућим истраживањима места и улоге војске и војне професије у савременом друштву дође до што обухватнијег научног сазнања о предмету истраживања.

Кључне речи: војска, војна професија, постмодерно друштво, постмодерна армија, аналитички оквир.

УВОД

Да би се на систематичан начин сагледали улога и место војске, па и саме војне професије у друштву, неопходно је најпре дефинисати аналитички оквир који треба да послужи као полазна основа за даљи истраживачки подухват на ову тему. Имајући у виду да је реч о сложеном питању на које утиче низ различитих фактора, њихова идентификација и систематизација су више него пожељни, готово неопходни. Аналитички оквир пружа структурирани приступ прикупљању и тумачењу података, усмеравајући истраживаче на правилан избор индикатора и научних метода, што треба да обезбеди да истраживање има јасан и предвидив ток. С друге стране, то омогућава лакше операционално одређење предмета истраживања, односно препознавање релевантних чинилаца предмета истраживања, што у овом конкретном истраживању представљају друштвене детерминанте војне професије, а у ширем смислу и унутрашње карактеристике војне организације.

Сам појам „аналитички оквир” треба разумети као општи модел или концепт који истраживаче усмерава ка правилном приступу у организацији и реализацији истраживања. Другачије речено, аналитички оквир служи да „идентификује, категоризује и организује оне факторе који се сматрају најрелевантнијим за разумевање неког феномена” (McGinnis 2011, 167). Стога се може рећи да је кључни разлог због кога уопште треба размишљати о аналитичком оквиру јесте то што он помаже дефинисању проблема, идентификацији кључних фактора у вези са предметом истраживања и доприноси стварању комплетнијег увида у сам предмет и процес

истраживања. Такође, аналитички оквир дефинише и олакшава управљање подацима који су у вези са предметом истраживања. Управљање подацима би у овом смислу подразумевало читав процес, заснован на релевантним научним методама, почев од прикупљања података, њиховог разврставања и обраде, и на крају презентације. Смисао целог тог процеса је заправо у томе да се на крају добије што потпунија слика о предмету истраживања, у овом случају о војној професији, њеном месту и улози у савременом друштву.

Када је реч о истраживањима у области друштвених наука, коме припада и ово истраживање, уколико би се дефинисала чвршћа структура, са специфичним односима између одређених варијабли или индикатора, могло би се уместо аналитичког оквира говорити о аналитичком моделу. За истраживања политичких појава методолози Милосављевић и Радосављевић предлажу један „типски мисаони модел предмета истраживања”, који садржи шест чинилаца, који би такође у некој варијанти могао да буде користан модел доласка до научног сазнања и по овом питању (Milosavljević i Radosavljević 2006, 74–88). Применом знања из области операционалних истраживања одређене друштвене појаве је могуће и квантификовати, што би донекле олакшало доношење закључака. За сада је овде реч само о квалитативној анализи, где се у одређеним сегментима појављују елементи који се могу изразити квантитативним показатељима, али чија је сврха само да се додатно појачају елементи квалитативног описа категорија дефинисаних овим аналитичким оквиром.

ТРАНСФОРМАЦИЈА МОДЕРНЕ У ПОСТМОДЕРНУ АРМИЈУ КАО ПОСЛЕДИЦА ПРОМЕНЕ МОДЕРНОГ У ПОСТМОДЕРНО ДРУШТВО

Иако епоха постмодернизма у филозофском и уметничком смислу почиње знатно раније, друга половина 20. века, а нарочито период након завршетка Хладног рата се у социолошком смислу може посматрати као период постмодерне, имајући у виду да су друштвене карактеристике тог периода глобализација, дигитализација, индивидуализација (фрагментација идентитета) и скептицизам према „великим причама” (идеологији, национализму и сл.), а које представљају негацију или разлику од периода модерне. Промене које су се догодиле у постхладноратовском периоду одразиле су се на све сфере друштва, у готово свим државама света. Због бројних

трансформација које су се управо у том периоду последично дешавале и у војној сфери, термин „постмодерно” уз именице војска, армија, рат и сл. постаје сасвим примерен и општеприхваћен, нарочито у западној терминологији (Moskos et al. 2000; Bondy 2004; Kiszely 2009).

Процес глобализације постао је главно обележје тога времена, а либерална економија и технолошки напредак, нарочито у сфери информационо-комуникационих система, довели су до различитих промена како у унутрашњој структури друштва, тако и до промена на глобалној сцени. За ову тему такође важна карактеристика постмодерног друштва јесте да је то епоха у којој долази до слабљења централизованих облика друштвене организације. То са собом повлачи одређене последице које се рефлектују у домену националне безбедности. Наоружани недржавни актери често замењују регуларне оружане снаге држава, или са њима ступају у сукоб као једна од зарађених страна (Kaldor 2005; Kreveld 2010). Снажна национална држава и национално тржиште се повлаче пред глобалним и слободним тржиштем коме доминирају мултинационалне корпорације које неретко имају буџете веће и од самих држава. Пред идеалом несметаног протока робе, људи и капитала, националне границе немају више значај као што су имале, а њихову контролу, уместо војске најчешће преузимају специјализоване полицијске јединице.

Врло корисне и занимљиве оквире за сагледавање укупних друштвених промена који су наступили општом реорганизацијом индустријског у постиндустријско или информатичко друштво, дали су италијански политиколог Ђовани Сартори (*Giovanni Sartori*) кроз допринос у проучавању демократије и шпански социолог Мануел Кастелс (*Manuel Castells*) кроз своју теорију о мрежном друштву. Сартори сматра да се трансформација модерног друштва у постмодерно огледа у стварању „друштва које полаже право”, тј. друштва које тражи своја права, а које уједно не мари много за дужност и обавезе. Таква друштва, у којима је веза између права и дужности више не постоји, ствара посебан тип људи попут „размаженог детета”, те се од таквих људи ни не може очекивати спремност на жртву (Sartori 2001). То се, како добро примећује Срђан Старчевић, негативно рефлектује на прихватање обавезе служења војног рока и евентуално учешће у ратним напорима државе (Starčević 2024). То је у директној колизији са карактеристикама друштва модерне, које се темељило на колективистичком духу, идеолошким и националним вредностима.

Слично томе, Кастелс указује на то да друштвена структура заснована на мрежама, што је карактеристика савременог доба, представља високо динамичан и отворен систем, прилагођен друштвеној организацији чији је циљ „превазилажење простора и потирање времена” (Kastels 2018, 644). Такве промене, резултирале су променом самог друштва, које такође није спремно на жртву и драстично нарушавање комфора, тако да је за таква друштва прихватљив само „инстант рат” који не треба да укључује обичне грађане, већ професионалне војнике, који је кратак (чак и тренутан) и који је „чист”, у смислу да се води високо прецизним оружјем, без великих уништавања и страдања цивила (Kastels 2018, 627).

Гледано из геополитичке визуре, у почетку је урушавање биполарног међународног поретка довело до стварања униполарног, у коме глобалну доминацију у политичкој, економској и безбедносној сфери има једина преостала суперсила, Сједињене Америчке Државе – САД. Доминација политичког Запада, који предводи САД, ствара нову реалност у међународној безбедносној арили, чије је главно обележје било амерички интервенционизам (Ganzer 2018, 2021). Немоћ Русије, уздржаност Кине, и следбеништво развијених држава политичког Запада, довели су до тога да су воља и интереси политичког и економског естаблишмента у Вашингтону, милом или силом, били спровођени на готово свим меридијанима света.

Поред тога, у постхладноратовском периоду долази и до промене у перцепцији претњи, што се нужно одражава и на однос између националних оружаних снага и друштва. „Након Хладног рата дискурс безбедности постао је много шири, свеобухватнији и еластичнији него што је био раније” (Ejdus 2024, 130). Симболичким рушењем Берлинског зида, ишчезла је и бојазан да до великог међудржавног сукоба или сукоба светских размера, какви су били Први и Други светски рат, више може доћи. Тај осећај је посебно владао међу најразвијенијим државама Европе и чланицама ЕУ.¹ Страх од инвазије непријатељске државе, војног блока или нуклеарног рата, замењен страхом од терористичких напада или унутардржавних тензија и евентуално сукоба, али релативно далеко од држава Европе

¹ Тако рецимо у Европској стратегији безбедности – „Безбедна Европа у бољем свету” из 2003. године прва реченица гласи: „Европа никада није била тако напредна тако безбедна, ни тако слободна. Насиље из прве половине 20. века уступило је место периоду мира и стабилности, без преседана у европској историји” (Janković 2006, 3).

(Tučić 2020, 48–49). То је довело и до промене речника и термина који су се у војним доктринама до тада користили, уводе се нови појмови који умањују значај оружане борбе у ратним операцијама, попут „операције другачије од рата”, „мировне операције”, „операције успостављања стабилности и подршке” и слично (Vuković 2024, 397). Због тога се у америчким војним круговима повела дебата о томе до ког степена „операције које нису рат” умањују „ратничке” способности националних оружаних снага (Moskos 1998, 4–8).

Прелазак модерног у постмодерно друштво нужно је условило промену модерне у постмодерну армију. Војска и ратови у доба модерне нераскидиво су били везани са идејом националне државе. Период модерне се заснива на државоцентричном приступу безбедности у коме једини и референтни објекат безбедности јесте држава, што ће у постмодерни доживети трансформацију (Štrbac i dr. 2013). То је период од наполеонових ратова па на даље и подразумева постојање великих националних армија и доминантну улогу владара и носилаца државне власти који одлучују о рату и миру (видети Klauzević 1939; Žomini 1938). Формат те војске из доба модерне био је комбинација регрутног и професионалног састава, у коме су војници и делом нижи чиновници били регрутовани у оквиру опште војне обавезе мушког војноспособног дела становништва, док је делом подофицирски и доминантно официрски кор био професионалног састава. То је војска „ратно оријентисана по мисији, мушког састава и етоса, и оштро диференцирана по структури и култури од цивилног друштва” (Moskos et al. 1999, 1). Управо је та одвојеност војске од цивилног друштва, о којој је говорио још и Клаузевиц (*Carl von Clausewitz*), представљало једно од битнијих обележја и самих припадника војне професије, што их је чинило посебним делом друштва.

Насупрот томе, постмодерна војска пролази кроз процес слабљења чврсте везе са националном државом, па се самим тим и њен основни формат помера ка „добровољачким снагама”. Напуштање концепта опште регрутације догодило се као последица одбацивања рата као опције и отпора грађана позивима државе на крајњу жртву, што је постало јасно након неславних исхода које су велике силе поднеле у ратовима које су водиле у Алжиру, Вијетнаму, Авганистану (Kastels 2018, 625–627). Врхунац процеса професионализације и напуштање принципа обавезе служења војног рока догодио се крајем деведесетих година прошлог века

и почетком две хиљадитих. За разлику од неког ранијег периода, када је безбедност државе директно зависила од способност да брзо и масовно мобилише војне обвезнике и распореди велике војне формације, постмодерна војска се ослања на мање, добро обучене и високо мобилне јединице, опремљене савременом и скупом ратном техником, коју чини професионални састав. „Квантитет се компензује квалитетом, како у личном саставу војске, тако и у средствима ратне технике која јој се ставља на терет” (Mirković 2007, 234). Како се перцепција безбедности претњи променила, самим тим променио се и одговор државе на њих, што је последично довело и до промене структуре и обима националних армија.

Оно што је карактеристично за ту нову, постмодерну војску, јесте и нова мисија која је вишенаменска, што подразумева да се поред оне традиционалне улоге која се односи на одбрану државе од угрожавања споља, јављају и неке нове улоге у којима се војне снаге користе у такоређи „дивилне сврхе”. Тако више није необично да се војници користе као помоћ цивилним властима у кризним ситуацијама (насталих као последица елементарних непогода, техничко-технолошких несрећа, тероризма и сл.), или да се војни ефективи ангажују у различитим и многобројним мисијама широм света, било под окриљем УН или неког другог формата. Војнички етос више није тако ратоборан као у доба модерне, мушкарци нису више једини припадници војничког строја, већ су им се придружиле и жене. Неки управо у томе и виде разградњу тог ратничког етоса, чиме се војска доводи у раван са другим професијама које су још од раније једнако доступне мушкарцима и женама. Поред тога, војска као организација, постала је отворенија за цивилно друштво, па самим тиме и војна професија. Ограде касарни нису више „непропусни зидови” иза којих се крију највеће „државне тајне”, већ су различити војни објекти постали доступни и цивилима и у њима је постало могуће организовати најразличитије манифестације које често бивају пропраћене и медијском пажњом (Moskos et al. 1999).

КРЕТАЊЕ ОД УНИПОЛАРНОСТИ КА МУЛТИПОЛАРНОСТИ И НОВА ПОТРЕБА ЗА ТРАНСФОРМАЦИЈОМ НАЦИОНАЛНЕ АРМИЈЕ

Ново кретање међународног поретка, овога пута од униполарности ка мултиполарности, условљава и нове промене у

погледу улоге, организације и бројности националне армије, али и задатака који се пред њу постављају. Прва озбиљнија назнака краја униполарности десила се 2008. године, војном интервенцијом Русије у Грузији. Рат у Украјини, а након тога и сукоб на Блиском Истоку, војном интервенцијама Израела у Гази, Јемену и Либану, тему ратних сукоба враћају у жижу интересовања светске јавности. „Поново је постало јасно да, иако не једино, употреба војне силе ипак остаје значајно средство у међународној политици” (Milenković i dr. 2025, 102). То значи и да ће бројне државе поред деценија занемаривања, поново морати да се посвете реafirмацији статуса војске и војне професије у друштву.

Такође, и други индикатори који нису у директној вези са ратним дешавањима, у првом реду они из политичке и економске сфере, показују да дојучерашња једина суперсила Сједињене Америчке Државе има озбиљне изазиваче. У првом реду то је Кина која успева да свој убрзани привредни раст и све већи економски значај преточи и у политички утицај. Све време Кина паралелно ради и на јачању војних капацитета, постајући најозбиљнији изазивач Америке како у пацифичком региону, тако и глобално (Pejić 2024). Кини и Русији, која и даље своје ривалство са државама политичког Запада заснива на војној моћи и енергентима, треба додати и остале чланице БРИКС, затим и државе Блиског Истока (Petrović 2010). Иако савезник САД по многим питањима, Европска унија упорно покушава да се позиционира као самостални глобални економски и политички актер. Међутим њена дубока зависност од војних ефектива САД не дозвољава јој да оствари потпуну политичку аутономију којој тежи (Štrbac i dr. 2015, 17–24).

Сукобом у Украјини и на Блиском Истоку, чије су трајање и обим превазишли сва почетна очекивања, тема рата је поново враћена на политичку агенду и то врло високо. Бојазан од рата већих размера, и то не само конвенционалног, већ и нуклеарног, постала је реалност. Сурове и хиперреалистичке слике са бојишта, као и бројне анализе различитих експерата, свим државама света, а не само онима које су непосредни или посредни актери тих сукоба, намећу потребу преиспитивања снаге сопствене армије и капацитета државе за одбрану. Техничко-технолошки напредак који се догодио и који је никад бржи и већи, даје неку нову динамику савременим сукобима. Масовна употреба високопрецизног наоружања и беспосаданих оруђа, у првом реду дронова најразличитијих намена, уносе драматичне

промене у начину вођења рата, које се нужно одражавају и на саму организацију оружаних снага. Примена вештачке интелигенције у прикупљању и обради података, као и у процесу избора циљева и доношења одлука, представља новину која ће постати главно обележје будућих ратова.

Поред тога, актуелни ратови поново на сцену враћају масовну употребу артиљерије и оклопних борбених система. То државама које су у претходном периоду вршиле трансформацију националних оружаних снага, која је по правилу подразумевала смањење бројног стања и људства и ратне технике, отвара бројна питања. Прво је да ли су број савременог наоружања и војне опреме, као и резерве муниције којима армије располажу довољни за оружане сукобе већих размера? Друго, с обзиром на то да је велики број држава са регрутног или комбинованог прешао на потпуно професионални састав војске, поставља се питање имају ли државе довољан број обучених грађана који, као резервни састав, могу да попуне ратне јединице у случају потребе?

Одговори на ова два питања указују на то да ће нова трансформација националних оружаних снага, у организационом смислу, представљати „корак у назад“, односно повратак на старо, што вероватно подразумева бројније армије него данас, које поред професионалних припадника попуњавају и лица са обавезом служења војног рока, на која може да се рачуна као на обучену резерву. Процене су да процес поновног враћања обавезе служења војног рока неће бити нимало лак. На потешкоће које ће пратити поновно враћање војне обавезе због реалних очекивања да ће мултиполарни свет бити „свет војне конкуренције“, упозорава и Старчевић који каже: „Државе које могу да убеду своје грађане да је опасност за слободу земље реална, увешће ову обавезу, с тим да ће то бити лакши облик обавезе од оног који је био на снази у прошлом веку. Оне државе које су обуставиле обавезу служења војног рока, па желе да је врате на снагу, а не убеду грађане у реалност претње, суочиће се са јасним негодовањем својих грађана” (Starčević 2024, 12). Паралелно са тим процесом, може се очекивати и да ће војна индустрија у наредном периоду имати знатно више посла.

ДРУШТВЕНЕ ДЕТЕРМИНАНТЕ КАО ЕЛЕМЕНТИ АНАЛИТИЧКОГ ОКВИРА ЗА САГЛЕДАВАЊЕ ВОЈСКЕ И ВОЈНЕ ПРОФЕСИЈЕ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

У претходним редовима представљена је слика савременог друштва у безбедносном контексту и како се његова трансформација из епохе модерне у постмодерну рефлектовала на војску и њену потребу за прилагођавањем. Међутим, познавање глобалног друштвеног контекста још увек није довољно за правилно разумевање места и улоге војске у савременом друштву, па самим тиме и војне професије. Стога се међу главним детерминантама војске и војне професије, које аутор овог рада препознаје и који се могу сматрати елементима аналитичког оквира, налазе: (1) политички систем и законодавни оквир, (2) национална култура и друштвене вредности, (3) историјско искуство, (4) економија и ниво техничко-технолошке развијености, (5) квалитет војног образовања и обуке и (6) међународна војна сарадња. Ово је свакако условна подела која није коначна и која зависи од временске епохе и региона који се посматра.

Политички систем и законодавни оквир представљају један од основних фактора детерминисања војске и војне професије у једном друштву. Устав, као највиши правни акт, и закони утврђују место и улогу војске у државном систему, тако што јасно дефинишу намену и задатке војске. Устав и закони прописују ко и са којим овлашћењима командује војском у рату и миру, услове вршења војне службе, ако и права и обавезе војних лица. Нижим правним актима, различитим правилима и упутствима, почев од Правила службе па на даље, детаљније се уређује функционисање војне организације, правила употребе силе, начини ангажовања јединица, обука, дисциплина, каријерно напредовање и слично. Међутим, сагледавање различитих прописа по њиховој хијерархији и областима, јесте потребно али ипак не и довољно да би се схватили право место и улога војске и војне професије у неком друштву.

Корак даље би представљало сагледавање начина и обима примене тих прописа у пракси, а за то је потребно разумети политички и друштвени контекст, који се осликава у политичком систему и политичкој култури датог друштва. Разлике међу државама у погледу политичког система препознају се по „начину организовања

и уређења власти, институција и односима који владају и који се стварају у политичком деловању и процесима” (Pešić 2018, 24). Политички систем указује на позиције, значај и односе међу кључним политичким актерима и институцијама, као и на односе моћи носилаца политичке власти једне државе. Да ли је реч о држави са демократским или аутократским начином управљања, републици или монархији, председничком или парламентарном политичком систему, да ли су на власти десно или лево оријентисане политичке партије и слично, свакако ће утицати и на позицију и значај војске и припадника војне професије.

Безбедност и одбрана се препознају као битне функције политике и политичког система, те стога држава мора поседовати адекватне ресурсе моћи, али и знање и способност да у сврху остваривања националних интереса и циљева те ресурсе и користи (Bлагојевић 2018, 45–52). Да би била ефективна и ефикасна, функција одбране мора да буде институционализована (Malinovski 1970, 137). Другим речима, функција одбране подразумева организацију у којој су јасно дефинисане улоге чланова заједнице, дефинисана и обезбеђена материјална средства (опрема) и у којој традиција има значајну улогу. Главни носиоци функције одбране државе јесу националне оружане снаге.

Анализом политичког система може се видети однос војске, политичких елита и цивилног друштва, што представља окосницу цивилно-војних односа (Todorić 2004, 7–15). Савремени демократски стандарди подразумевају професионално деловање војске, у складу са њеном уставном улогом, а ван утицаја политичара и политичких партија (Hantington 2004). У том односу врло је важно сагледати да ли постоји и колики је степен „политизације” војске, имајући у виду да „политизована војска или поставља сопствене лидере на руководеће положаје у држави, или њоме манипулишу лидери одређене политичке опције” (Starčević 2011, 254). С друге стране, мешањем политике у војне послове нарушава се кохезија друштва, али и саме војске чије је једно од главних обележја монизам.²

² Као обележје војске, монизам значи да је војска једна и јединствена. То подразумева да у држави постоји само једна војска, а не више, а јединствена је јер је потчињена једном ауторитету и делује синхронизовано у складу са јединственом замисли зарад остваривања одређеног задатка/циља. „Друштво може да буде стабилно било да је врховно заповедништво поверено инкосноном или колективном органу, али ће та стабилност бити доведена у питање ако постоји више оружаных организација потчињених различитим, међусобно независним командантима, или ако се поред

Утврђивање природе цивилно-војних односа, нарочито је видљив кроз степен утицаја политике на стручна војна питања као што су организација војске, доктрина, опремање, каријерно напредовање и слично.

Национална култура и друштвене вредности су од суштинске важности за разумевање различитих појава и процеса, али и истинског разумевања рада институција и понашања истакнутих појединца и друштва у целини. Представљајући своју књигу *Теорија културе*, Ђуро Шушњић је рекао да је култура „поглед на свет, не само какав је био и какав сада јесте, него какав би могао бити и какав би требало да буде” и да из културе „пристижу позиви на пристанке и устанке” (Šušnjić 2015). Према његовом виђењу, без разумевања специфичне културе неког друштва није могуће разумети ни његову судбину. С обзиром на то да се о култури не може говорити ван заједнице и друштва, национална култура је срж и обележје једног народа/нације. Према мишљењу Бенедикта Андерсона (*Benedict Anderson*) и сам национализам је производ културе, настао кроз идентификовање са осталим припадницима нације (Neš 2006, 86). Позивање на потребу заштите (угроженог) народа, његовог националног идентитета, територије на којој живи и слично, додатно ојачава позицију и значај војске и војне професије у друштву.

Погледом на националну културу и друштвене вредности које та заједница негује, видљив је и однос грађана према слободи и дужности да се она, ако устреба, и оружјем брани. То се даље рефлектује на прихватање чланова заједнице да учествују у обуци за војничке дужности кроз различите моделе служење војног рока. У друштвеним заједницама код којих постоји општа војна обавеза за војно способне мушкарце одређене старосне доби одлазак у војску представља одређени вид иницијације којим младићи из „дечачког доба” прелазе у „свет одраслих”, што понекад бива праћено и својеврсном народном прославом (Ковачевић 1986). Управо таква народна традиција и обичаји додатно потврђују место и значај војске, па самим тим и војне професије у друштву.

У анализи националне културе, корисно је детаљније размотрити њене две подврсте, политичку културу и стратешку културу, које се још ближе могу довести у везу са темом. Политичка

уставом одређеног врховног командног ауторитета јави још неко ко на врховно заповедништво претендује. У тим случајевима велика је могућност избијања грађанских ратова или извођења државних удара” (Starčević 2022, 227).

култура је блиско повезана са појмом политичког система и подразумева однос друштва према политичким институцијама и политичким вредностима. Према речима Драгана Симеуновића, „политичке културе веома обликују друштвено-историјске околности, геополитички положај друштва, величина државе и нације и слично” (Simeunović 2022, 262). Политички симболи кроз које се, између осталог, манифестује политичка култура, а који се могу чулно опазити и емоционално доживети, уско су повезани са доминантном идеологијом у друштву. Уколико су политички симболи у којима се наглашава слободарска традиција народа додатно подржани националним митовима и државним церемонијама, утолико су војска и њени припадници као гаранти слободе и независности више цењени у датом друштву.

С друге стране, стратешка култура као део националне културе у блиској је вези са политичком културом. „Настала као амалгам историје, геополитике, могућности и система вредности, стратешка култура се у најопштијем смислу може представити као збир доминантних ставова и облика понашања” (Blagojević 2019, 176). Њоме се објашњава однос најзначајнијих друштвених актера, првенствено политичких и војних елита, према сили и употреби силе (Milenković 2019, 52). Кроз тај однос се јасно може видети и статус војног фактора у друштву. Друштва у којима војни интереси, идеје и обичаји надвлађавају све остале, називају се милитаризована друштва, а та пракса милитаризам. Милитаризам може бити схваћен као вредносни систем у коме војни менталитет, ратничке врлине и традиција посебно истичу и величају, али и као „војна идеологија која се налази у основи субјективне политичке делатности војне олигархије” (Krstić 1993, 663). У таквим друштвима војска као институција и војне елите имају привилегован, често и формално доминантан, положај у односу на цивилне структуре. Примери за то су Немачка и Јапан у првој половини 20. века. То на вредносној скали милитаризам позиционира насупрот демократији, због чега се доживљава као негативна друштвена појава (Dreze 2000).

Историјско искуство је елемент без кога је тешко сагледати стварну улогу војске и војне професије у друштву, јер је без суштинског разумевања прошлости немогуће разумети садашњост, али исто тако ни поуздано предвидети будућност. Треба уважити чињеницу да је већина модерних нација настала у условима рата, сукоба и надметања са другим народима и нацијама. Овај процес се

доминантно одвијао у 19. веку када су идеје национализма заживеле у целом свету. Историјско искуство у овом контексту треба гледати кроз улогу националних оружаних снага у стварању државе и кроз борбе за њено очување. Уколико је кроз историју војска била институција од које је судбински зависио опстанак саме државе, а често и биолошко и идентитетско очување народа, то ће полажај војске у датом друштву бити доминантнији у односу на друге актере.

Такође, уочено је да се одлуке у садашњем времену често доносе на основу сагласја са деловањем у прошлости (Marsh i Stoker 2005, 76). То се свакако односи и на одлуке о (зло)употреби војске зарад остваривања различитих политичких циљева, било да је то борба или одржање жељеног и прихватљивог мира, очување или промена унутрашњег друштвено-економског и политичког поретка. На примеру државног удара, истраживања показују да је вероватноћа његове појаве знатно већа уколико су они већ забележени у историји те државе (Simeunović 1991, 57). Такви и слични „политички ангажмани” војсци и њеним припадницима могу у једном историјском тренутку да обезбеде посебан (привилегован) друштвени статус, а што се у будућности може претворити у терет.

Економија и ниво техничко-технолошке развијености. Оно што је потпуно очигледно јесте да ниво економске моћи државе утиче и на бројност и квалитет саме армије. Да би се сагледао значај војске и војног фактора у неком друштву потребно је пратити ниво новчаних издвајања из државног буџета за потребе одбране.³ Поред показатеља који се огледа у апсолутним вредностима, важан показатељ је ниво издвајања у односу на укупан БДП изражен у процентима. Пратећи овај показатељ у дужем временском периоду могуће је уочити промену приоритета владе, што имплицира и промену положаја војске и војне професије у друштву. Да би та анализа била потпунија, буџетска издвајања треба анализирати кроз структуру расхода, на основу које би било јасно колики су оперативни трошкови, инвестициони и персонални трошкови (видети North Atlantic Treaty Organisation [NATO] 2024; Stojković i dr. 2024).

³ Издвајања држава за војне потребе имају двојак ефекат по економију и развој државе. Одређена емпиријска истраживања упућују на закључак да од укупне војне потрошње државе „једна трећина доприноси развоју, док су две трећине непродуктивна улагања, која оптерећују привреду и успоравају њен развој” (Mirkočić 2007, 225).

Иако персонални трошкови нису једино важни, они врло поуздано осликавају статус припадника војне професије на друштвеној лествици.⁴ У том смислу, важно је сагледати висину и раст личних примања, као и однос примања и стандарда кроз одређени период (потрошачка корпа, инфлација и сл.). Применом одређених статистичких метода може се испитати и однос издвајања државе за лична примања војног персонала и квалитет живота, кроз параметар куповне моћи, што је реалнији показатељ од саме висине новчаних примања. Поред тога, корисна је и упоредна анализа актуелних војних буџета релевантних држава, суседа и држава са сличним геополитичким положајем и проблемима. Утврђивање трендова по овим елементима, такође може представљати и релативно поуздан начин предикције значајних појава и процеса у области безбедности, који ће одредити статус војске и војне професије у блиској будућности.

Процењује се да ће нови техничко-технолошки напредак, у првом реду информатичка револуција која се већ добрим делом рефлектује на различита средства ратне технике, утицати и на организацију војске и начин ангажовања јединица. Употреба аутономног оруђа више није питање будућности. Нова трка у наоружању се огледа управо у поседовању наоружаних аутономних система, и система заснованих на примени вештачке интелигенције (Šar 2020). Оно што такође представља новину у односу на хладноратовски период, јесу јединице за извођење различитих врста дејстава у сајбер простору, а за најмоћније државе света то су и јединице за космичко ратовање. Овакав техничко-технолошки напредак ће се на различите начине рефлектовати на друштвени положај војске и војне професије. Природно је очекивати да већи углед имати модерне армије, опремљене савременим наоружањем и опремом.

Квалитет војног образовања и обуке треба да обезбеди да војска добије старешине и војнике способне и вољне да бране и одбране државу, њене грађане и вредности заједнице. Само такви

---

⁴ Илустрације ради, пример команданта војске из далеке прошлости показује везу између висине новчаних примања и друштвеног статус: „Према једној платној листи из времена владавине династије Саргониди (2296–2105. год. п.н.е), највише приходе из државне благајне је примао врховни заповедник војске, а испод њега су били рангирани премијер, врховни судија, заменик министра, министар двора и надзорник палате” (Кораћ 2013, 28).

припадници војне професије могу бити достојне поштовања друштва, али и колега из других армија, било да је реч о савезницима или противницима. Улагање у образовање и обуку војног персонала је од прворазредног националног значаја. Знање и обученост за брзо и правилно реаговање у кризним ситуацијама ствара поверење и осећај сигурности код грађана. Сталне промене у безбедносном окружењу намећу потребу за сталним и целоживотним учењем и усавршавањем. Основна карактеристика је да данас, много више него раније, војна професија захтева обучавање и припрему за „непредвидиво”. Препознајући такве трендове, група америчких стручњака је још осамдесетих година прошлога века, разрадила предлоге унапређења савременог војног образовања које су назвали заокретом „од модерног ка постмодерном (војном) образовању” (Moskos 1998, 4–5).

Савремени токови глобализације и развој нових технологија намећу другачије захтеве у процесу војног образовања и обуке. Главни циљ је успостављање система обуке који омогућава брзо, једноставно и ефикасно стицање знања, уз истовремено смањење трошкова у односу на традиционалне начине. Да би то постигле, модерне армије користе четири кључна метода обуке: учење на даљину, анализу претходних искустава кроз примену концепта научених лекција, успостављање стандардних оперативних процедуре и учење путем симулација (Vulić 2016). Квалитетно образовање официра мора да интегрише општа академска знања, војне вештине и стратешко размишљање, што ће током стварних борбених операција омогућити успех у достизању задатих циљева (Hornstra et al. 2024). Што војно образовање и обука буду квалитетнији и у складу са стандардима најсавременијих армија света, то ће и положај војске и војне професије у друштву бити цењенији.

Међународна војна сарадња је сегмент који сасвим сигурно доприноси угледу националне армије како међу партнерским армијама и државама, тако и на унутрашњем плану. Степен међународне војне сарадње је мера поверења и поштовања који једна армија има у свету. Томе свакако могу да допринесу разни савези и партнерства. Чланство у међународним војним организацијама, као и билатерални одбрамбени споразуми, због потребе за интероперабилношћу, утичу на стандарде и процедуре у војсци, што је чини бољом, способнијом и спремнијом да се носи са савременим изазовима, ризицима и претњама безбедности. Међународна сарадња се суштински

остварује учешћем у мировним операцијама и заједничким вежбама са другим армијама света. Војска и њени припадници учешћем у мировним операцијама под мандатом Уједињених нација или Европске уније, стичу драгоцену искуство, граде међусобно поверење са партнерима и доприносе угледу војске и државе коју представљају (Vukadinović i Milenković 2024). Сличан ефекат се остварује и учешћем у мултинационалним вежбама. Квалитетно образовање врхунска обученост и висок морал предуслов су професионалног односа према војним обавезама и задацима, што све укупно ствара повољну слику о припадницима војске и државе из које долазе. Армије које одликују поменуте врлине бивају пожељни партнери, а као такве могу да очекују и бољи положај унутар сопственог друштва.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Свака значајнија друштвена промена, било на геополитичком, економском, техничко-технолошком или унутарполитичком плану, нужно се рефлектује на војску и војну професију. Без обзира на различите епохе и промене које су се у њима дешавале, основна сврха војске увек остаје иста – створити или очувати „прихватљив мир” (Stanar 2021). Како то обично бива, у мирнодопско време та њена сврха не буде увек довољно јасна грађанима, који кроз државни буџет за њу издвајају значајна финансијска средства. У кризним, а посебно у ратним временима, када војска и њени припадници постају главни заштитници живота грађана, идентитета, имовине и основних вредности неког друштва, то разумевање је прилично другачије. Одговорност за правилно и једнако јасно разумевање сврхе, али и улоге и значаја војске, како у мирнодопско, тако и у временима недаћа, јесте на свим друштвеним елитама, и цивилним и војним, а посебно на носиоцима политичке власти.

Постхладноратовски период који се у овом раду сагледава као период постмодерне, обележиле су друштвене промене које због своје динамике траже брза прилагођавања. Иако рат међу сувереним државама никада није у потпуности одбачен као могућност, веровало се да после пада „гвоздене завесе” такав сценарио није толико изванредан, поготово не на тлу Европе. Реалност је таква очекивања демантовала. Метафорички речено, Фукујамин (*Yoshihiro Francis Fukuyama*) бестселер „Крај историје и последњи човек” из 1992. године, заменио је 2008. године Кејганов (*Robert Kagan*)

„Повратак историје и крај снова” (Fukuyama 1992; Kagan 2008). Тешко предвидиве и сталне промене у свим сферама су постала реалност и заправо једино што је предвидиво.

Аналитички оквир који је у овом раду понуђен треба да омогући боље сагледавање места и улоге војске и војне професије у савременом друштву. Као такав, он може да буде добра полазна основа неким будућим истраживањима на ову тему. Оно што је сасвим сигурно јесте да ће будућност војске и војне професије бити обележена потребом брзог прилагођавања динамичним технолошким, геополитичким и другим друштвеним променама. Развој вештачке интелигенције и аутономних борбених система већ је почео да трансформише начин вођења војних операција. Међутим, не сме се дозволити да потреба војног персонала за поседовањем дигиталних вештина и сталним усавршавањем техничког знања у примени нових технологија, умањи значај знања из области друштвених наука. Без друштвених наука је немогуће разумети контекст, сврху и развити критичко мишљење, посебно ако се има у виду да савремени и будући безбедносни изазови надилазе традиционалне оквире ратовања. Војна академија Универзитета одбране у Београд, која ове године обележава јубилеј 175 година постојања, има управо мисију интеграције знања из различитих научних области од значаја за одбрану, уз праћење савремених трендова, што створа претпоставку да ће будући официри успешно моћи да обаве и најсложеније задатке који се пред њих поставе

РЕФЕРЕНЦЕ

- Blagojević, Srđan. 2018. *Politički sistem*. Beograd: MC Odbrana.
- Blagojević, Veljko. 2019. „Strateška kultura i nacionalna bezbednost.” *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 70 (170): 163–178. DOI: 10.2298/ZMSDN1970163B.
- Bondy, Harry. 2004. “Postmodernism and the Source of Military Strength in the Anglo West.” *Armed Forces & Society* 31 (1): 31–61.
- Dreze, Jean. 2000. “Militarism, development and democracy.” *Economic and Political Weekly* 35 (14): 1171–1183.
- Ejdus, Filip. 2024. *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori, nivoi*. Beograd: Fakultet političkih nauka i CLIO.
- Fukuyama, Francis. 1992. *The end of history and the last man*. New York: Free Press.

- Ganzer, Danijele. 2018. *Protivzakoniti ratovi: Kako zemlje NATO podrivaju Ujedinjene nacije*. Beograd: Laguna.
- Ganzer, Danijele. 2021. *Imperija SAD: Beskrupolozna svetska sila*. Beograd: Laguna.
- Hantington, Semjuel P. 2004. *Vojnik i država: teorija i politika civilno-vojnih odnosa*. Beograd: CSES, FPN i Diplomatska akademija.
- Hornstra, Steven P. A., Steven J. Durning, Jaap A. Hoogenboezem, and Walther N. K. A. van Mook [Hornstra et al.]. 2024. "Closing the gap between skills training and academic education at a military academy: An integrated instructional design model." *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology* 12 (1): 1–14. DOI: 10.32919/uesit.2024.01.01.
- Janković, Pavle. prir. 2006. *Evropska strategija bezbednosti: Bezbedna Evropa u boljem svetu*. Beograd: ISAC fond.
- Kagan, Robert. 2008. *The return of history and the end of dreams*. New York: Alfred A. Knopf.
- Kaldor, Meri. 2005. *Novi i stari ratovi – organizovano nasilje u globalizovanoj eri*. Beograd: Časopis Beogradski krug.
- Kastels, Manuel. 2018. *Uspom umreženog društva: Informaciono doba. Ekonomija, društvo, kultura*. Beograd: Službeni glasnik.
- Kiszely, John. 2009. "Postmodern challenges for modern warriors." *Army History* 71: 19–33.
- Klauzevic, Karl fon. 1939. *O ratu*. Beograd: Geca Kon.
- Korać, Srđan. 2013. „Etička dimenzija javne uprave.” Doktorska disertacija. Univerzitet u Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Kovačević, Ivan. 1986. „Odlazak u vojsku.” *Etnološke sveske* VII (1): 64–70.
- Krevelde, Martin Van. 2010. *Transformacija rata*. Beograd: Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti.
- Krstić, Zoran. 1993. „Militarizam.” U *Enciklopedija političke kulture*, ur. Milan Matić, 663–668. Beograd: Savremena administracija.
- Marsh, David, i Gerry Stoker. 2005. *Teorije i metode u političkoj znanosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- McGinnis, Michael D. 2011. "An introduction to IAD and the language of the Ostrom Workshop: A simple guide to a complex framework." *The Policy Studies Journal* 39 (1): 169–184.
- Milenković, Miloš, Dejan Vuletić, Anita Pešić, Dragan Bojanić, i Anđelija Đukić [Milenković i dr.]. 2025. *Fizionomija savremenih oružanih sukoba*. Beograd: Institut za strategijska istraživanja.

- Milenković, Miloš. R. 2019. „Prilog određenju političkih činilaca strateške kulture.” *Vojno delo* 71 (8): 52–72. DOI: 10.5937/vojdela1908052M.
- Malinovski, Bronislav. 1970. *Naučna teorija kulture*. Beograd: Savremena administracija.
- Milosavljević, Slavoljub, i Ivan Radosavljević. 2008. *Osnovi metodologije političkih nauka*, četvrto izdanje. Beograd: Službeni glasnik.
- Mirković, Todor. 2007. *Naoružavanje i razvoj*. Beograd: Evropski centar za mir i razvoj (ECPD) Univerziteta za mir Ujedinjenih Nacija.
- Moskos, Charles. 1998. “The American Soldier after the Cold War: Towards a PostModern Military?” *U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences*. Last accessed April 10, 2024. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA354194.pdf>.
- Moskos, Charles C., John Allen Williams, and David R. Segal. 1999. “Armed Forces after the Cold War.” In *The Postmodern Military – Armed Forces after the Cold War*, eds. by Charles C. Moskos, John Allen Williams and David R. Segal, 1–13. New York: Oxford University Press.
- Moskos, Charles. C., John Allen Williams, and David R. Segal. 2000. *The postmodern military: Armed forces after the Cold War*. Oxford: University Press.
- Neš, Kejt. 2006. *Savremena politička sociologija: Globalizacija, politika i moć*. Beograd: Službeni glasnik.
- North Atlantic Treaty Organisation [NATO]. 2024. “Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2024).” *North Atlantic Treaty Organisation*. Poslednji pristup 10. April 2024. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/6/pdf/240617-def-exp-2024-en.pdf.
- Pejić, Igor. 2024. „Strategija unutrašnjeg uravnotežavanja: razvoj kineskih oružanih snaga i promene u opažanju kineske pretnje od strane Sjedinjenih Američkih Država posle 2011. godine.” Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu: Fakultet političkih nauka.
- Pešić, Zoran. 2011. *Politički sistem*. Niš: VŠSS za krimanilistiku i bezbednost.
- Petrović, Dragan. 2010. *Ka multipolarnom svetskom poretku*. Beograd: Pešić i sinovi i Centar za razvoj međunarodne saradnje.
- Sartori, Đovani. 2001. *Demokratija – šta je to?* Podgorica: CID.
- Simeunović, Dragan. 2022. *Politika kao umetnost iluzije*. Novi Sad: Prometej, Matica Srpska i Centar za kulturne integracije.
- Simeunović, Dragan. 1991. *Državni udar ili revolucija*. Beograd: Simtrade.

- Stanar, Dragan. 2021. „Mir kao svrha vojske.” *Vojno delo* 73 (3): 36–47. DOI: 10.5937/vojdelo2103036S.
- Starčević, Srđan. 2011. „Samokontrola kao vid demokratske civilne kontrole vojske.” *Vojno delo* 63 (1): 242–255.
- Starčević, Srđan. 2022. *Sociologija*. Beograd: MC Odbrana.
- Starčević, Srđan. 2024. „Povratak obaveznog služenja vojnog roka u Evropi – društveni determinizam i perspektive.” *Politika nacionalne bezbednosti* 15 (26): 11–26. DOI: 10.5937/pnb26-50140.
- Stojković, Dejan, Dušan Mrdak, Boris Stojković, Brankica Potkonjak Lukić, Đorđe Petrović, i Marko Golubović, [Stojković i dr.], prir. 2024. *Bela knjiga odbrane Republike Srbije*. Beograd: MC Odbrana.
- Šar, Pol. 2020. *Vojska bez vojnika: Autonomno oružje i budućnost ratovanja*. Beograd: Laguna.
- Štrbac, Katarina, Miloš Milenković, i Milan Milutinović. 2013. „Transformation or Suppression of the State-centric Security Approach.” *Compendium from the Security Forum Cracow 2012*: 290–300.
- Štrbac, Katarina, Stanislav Stojanović, Milovan Subotić, Branislav Milosavljević, Veljko Blagojević, Miloš Milenković, i Jasminka Simić, [Štrbac i dr.]. 2015. *Strategijsko-bezbednosni trendovi u Jugoistočnoj Evropi do 2020. godine*. Beograd: MC Odbrana.
- Šušnjić, Đuro. 2015. *Teorija kulture*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Todorić, Slobodan. 2004. *Civilno-vojni odnosi*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Tučić, Boris. 2020. „Ključni institucionalni akteri evropske bezbjednosti – stanje i izazovi.” *Žurnal za bezb(j)ednost i kriminalistiku* 2 (2): 37–52. DOI: 10.5937/zurbezkrim2002037T.
- Vukadinović, Marija, i Miloš Milenković. 2024. „Vojna profesija u Srbiji kroz prizmu međunarodne vojne saradnje u savremenom geopolitičkom kontekstu.” U *Međunarodne integracije kao instrument geopolitike*, ur. Zoran Milošević i Dajana Lazarević, 105–126. Beograd: Institut za političke studije. DOI: 10.18485/ips_integr_geopol.2024.ch9.
- Vuković, Nebojša. 2024. *Sukob niskog intenziteta: Evolucija, karakter i kriptoživot jedne doktrine*. Beograd: MC Odbrana.
- Vulić, Ana. 2016. „Uticaj globalizacije na obrazovanje u vojsci.” *Vojno delo* 68 (6): 136–163. DOI: 10.5937/vojdelo1606136V.
- Žomini, Anri de. 1938. *Pregled ratne veštine*. Beograd: Geca Kon.

Miloš Milenković*

*Institute for Strategic Research, University of Defence,
Belgrade, Republic of Serbia*

**ARMY AND THE MILITARY PROFESSION
IN CONTEMPORARY SOCIETY:
CONTRIBUTION TO DEFINING
AN ANALYTICAL FRAMEWORK****

Resume

The social transformations defining contemporary, postmodern, or post-Cold War society have inevitably shaped the military – its organization, functions, role, and societal position. Global shifts from a bipolar to a unipolar and now multipolar geopolitical order demand the continuous evolution of national armed forces. This paper provides an overview of the broader context in which the modern military and military profession operate. It seeks to establish an analytical framework for examining their role and position as a research subject in contemporary society. The objective of this paper is to contribute not only in a hermeneutic (cognitive) sense, but also in a methodological sense by developing an analytical framework based on six key factors: (1) the political system and legislative framework, (2) national culture and social values, (3) historical experience, (4) the economy and the level of technical and technological development (5) the quality of military education and training, and (6) international military cooperation. Each factor is briefly explained, emphasizing its significance and specific characteristics. Through the appropriate selection and application of scientific methods, the proposed analytical framework aims to enable future research on the role and position of the military and the military profession in

---

* E-mail address: milos.milenkovic@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0003-1155-3797.

** The paper was written within the framework of the Institute for Strategic Research project “Military profession in Serbia in the modern security environment” (ИСИ/ДХ/3/24-26), financed by the Ministry of Defence of the Republic of Serbia.

contemporary society to achieve the most comprehensive scientific understanding of the research subject.

Keywords: military, military profession, postmodern society, postmodern army, analytical framework.

---

* Овај рад је примљен 1. априла 2025. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. маја 2025. године.